
Köszeghy Attila
GYÖNGYÖKKEL KIVARRVA
– Sztánai útijegyzet 2001. tavaszeln –

Ha Sztána főterén csupán a templom, mellette a körül-kökerítéses lelkészlak és az egyetlen szinte-kétszintes, alul kő, felül fatornácos, kékfalú lakóház maradna látható, a többi tönkretett homlokzatú épület nyomtalanul eltűnne, a vizuális törmelék nélküli szépségek elveszítenék a – mégoly sebesült - teret, amelynek díszei.

Értelmezzük hát át az igénytelenséget és a nyers praktikus-ságot, az újmódi faragványos, vascomás kerítéseket, homlokzatokat is. Mormoljuk azt, hogy fontosabb a külsónél az emberi melegség.

Az említett templom belseje hímzett terítőekkel agyon-díszített, a padok hátán jól *látszódó* habszivacs párnák színes vászon-huzatai cifrálnak. Érződik a gondozottság, az odafigyelés, és itt nincs helyük esztétikai fenntartásoknak. Hanem hol van helye, mikor kezd helye lenni a kérdésnek: miféle rend az, ahol a köztéri, utcafépí igénytelenség jogosult bárhová benyomulni, de egyetlen utca sem létezhet olyan esztétika jegyében, amelyet azok igényelnek, akiket magával ragad a megkomponáltság, a részletek – esetenként spontán alakult - összeillősége, harmóniája?

A szabadságtól megfosztottság bármely formája rászövegezheto az igénytelenség menleveleire és a végtelen szeretet, megértés szószával köríthető. Kár, hogy a román, szlovák vagy

ukrán határon innen és túl egyaránt és ugyanaz a vizuális nyomor terebélyesedik. Itt a jövedelemhiány az elsőrendű ok, amott a nemzeti kultúra fojtogatása is, de a multik betörése és más kórokozók is megnevezhetők. Gyanakodnunk kell azonban, hogy ott, ahol a vizuális nyelvi képzés tizedrangú, a problémák és lehetőségek együtt-látására képzés pedig gyakorlatilag nem létezik, aligha várható gyors pozitív változás valamely felszabadító politikai gesztus nyomán. Csekély teljesítménye miatt cseppet sem etikus kritikával illetni a vizuális nyelvet dadogó szinten sem ismerő népességet.

Ha – talán nem alaptalanul – úgy véljük, hogy a vizuális rend és a lelki elegancia, tartás elválaszthatatlanságának felismerésére a vonzó közeli példák, a szinte-beleszületés által van esély, és netán – például a Szent István Egyetem kertés és tájépítész szakos hallgatóiként – varázserőt érzünk magunkban, megszállhatjuk Sztána kis utcáit, de a környező dombokat, hegyeket is, és a vizuális rend természeti valamint épített tüneményeit felmagasztaló dokumentumokat készíthetünk, a jövőbeli tovább-alakításokra is kitérve. A lelkesedés és tehetetlenség hangulatos együttesét építhetjük fel magunkban.

A helyi népesség amolyan helikopter nélküli mentő-alakulatot lát, és némi kajánsággal betársul a megmentés-játékba.

A lelkek belső hullámzásait bizonyára felszínesen ítéli meg, aki nem járt eleget Erdélyben. Még felszínesebben, aki először járt Sztánán. De a több évtizeden át ismétlődő benyomások újra-érzékelése és lefestése egy arra tévednek is kötelessége lehet. Ki tudja, melyik szó, értett vagy félreértett üzenet fog hatékonyabb segítő és önsegítő utakat nyitni?

Az elmúlt évtizedek során más tájakon, most Sztána vidékén ismertünk meg magyar családokat, fiatalokat, öregeket. Pokoli kettősségben vergődőket. A kettősség: fagyöngymag-ragadással tapadás arra, aki akár segíthetne is kimenekülni, és már-már keserűségmentessé kiázott tünődés a jövőtlenség felett. Vendégszeretet- és otthon-jellegű létezés-kacatok a hittel és erővel faragott öregkapu-pillérek és gerendák maradványai körül, kiszámítható szövötű szövegek, befejező mondatok nélkül, egyszerre sután félbemaradtak és arrogánsak, polgáriaspállottsággal.

Nem a komfort hiánya, a jeges udvari budik kényelmetlensége, hanem a frissen vasalt törölközővel felszerelt mosdótál hiánya, a nem-kell-gondozni művirág-csokrok, a büszkén előkapott műanyag kólásüvegek, a szilvapálinkából kigyötört meggylikőr, a raffia-szalakra szőtt riherongy-szőnyegek, a már felemlített elegancia, tartás teljes hiánya és a szerencsétlenek olcsón megvásárolható, már ingyen is elvehető kedvessége azt sugallja, hogy nem található tengely, nincs egy gerinc, amely mentén újrendeződhetnének az egyéni és települési életek. Sztána, 2001. farsang.

A kedvesség gyönyörérbresztő és elkedvetlenítő. A tekintetek lenyűgöző tisztasága vonz egyszerre szellemi és testies együttlétre, de a közelségben szörny-arcok merülnek fel: saját aljasságunké, mert a kisémmizettek „egyenértékűség-tartalmát” elfogadtuk, és a kiszámíthatatlan erejű, rejthetetlenül való kapaszkodás szégyenétől táplált gyűlölet, sőt, közöny arca.

Ha az utcák bármely szegletében nyilvánvalóan tünődve megállunk, soha nem látott ismerősök köszöntenek, szándékuk szerint éppen csak felemlítik – hol halk, hol luciferi zengésű hangon – sikeres és kudarcos élet-történeteiket. Azok egymásra rakódnak, koraközépkori *moták*, ahol az egyes szólamok más nyelven, más szöveggel, más dallammal szólnak, de valamennyi hang nyilvánvalóan összetartozó.

Minden sikertörténet mögé árny-történet rajzolódik. A megalkuvások, árulások, hazugságok valószínűségét még bebörtönzések pecsétes iratai sem képesek kizárni. A kiszabadulások és a gyalázatos besügói szerződések elválaszthatatlannokká váltak bennünk. Vajon még mire képes egy túlélő? Talán némiképp tisztábbnak hat az, aki meggyőzően sikertelen!

A sztánai dombok félig havas, félig sáros útjain lovas szánok siklanak. Budapesti kertész egyetemisták sárkányt eregetnek a legmagasabb dombtetőn. Kós Károly almafáin még rengeteg fagyöngy megtelepedhet. A túlzott téli napfényben kicsit hamisak a zöldek.

Sztána lehetetlenül üres főterén hatalmas tölgy-rönkből faragott itató áll. Körben tucatnyi szétújított, romlásnak indult ház. Ötpercenként más-más kapu nyílik fel, lovak tűnnek elő, paripa-futással, majd az itatótól vissza, a még éppen eltűrt kerülővel.

A sztánai farsang megtörtént. A fiatalok is hazaugrottak. Előkerültek nagyanyáik öltözékei. A lehullott gyöngyöket visszavarrták, és a legkisebbek boldogan ugrándoztak. Aztán a gyöngyös felsők gyöngyös felükkal összehajtvá műanyag szatyorokba kerültek. Kolozsvárra visszamenet a sztánai egysávos úton nem koccantak össze a kólák.

Debrecen, 2001. február 25. – a szerző felvételeivel

